

Forrás: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2022/04/horvath-zoltan-az-olasz-nyelvtanitas-elinditasara-tett-lepesek-az-1920-as-evekben-magyarorszagon-13-01-09/>

Horváth Zoltán

Az olasz nyelvtanítás elindítására tett lépések az 1920-as években Magyarországon

Bevezetés

A magyarországi olasztanítás története az 1920-as években összekapcsolódik a modern nyelvek oktatásának bevezetésével a magyar iskolákban. Ez az évtized nemcsak pedagógiatörténeti szempontból, de a magyar-olasz kultúrdiplomácia a politikai kapcsolatok szempontjából is nagyon izgalmas és érdekes. Ebben az időszakban közeledik egymáshoz a magyar és az olasz kormány, valamint intézményesül hazánkban az olasz nyelv oktatása. Számos tanulmány foglalkozik ezzel az időszakkal,¹ a közelmúltban jelent meg Kende-Kirchknopfné Farkis Tímea legújabb monográfiája az olasz nyelvtanítás magyarországi történetéről, melyben a szerző két nagy korszakot különböztet meg: „*az 1924. évi XI. törvénycikk előtti és az az utáni időszakot*”.² Kétségtelen, hogy a politikai légkör is kedvezett annak, hogy az 1920-as évek oktatáspolitikai döntései között ott szerepelt az olasz nyelv középiskolai tantervbe történő bevezetésének gondolata, ugyanakkor nem tagadhatjuk, hogy a több évszázados itáliai és magyar kapcsolatok ezt teljes mértékben indokolták.

A közel 100 évvel ezelőtt megalkotott 1924. évi XI. törvény a középiskolákról rendelkezett arról, hogy az akkor újonnan alapított reálgimnáziumokban és a már korábban is működő reáliskolákban bevezetik a modern nyelvek oktatását. A korábbi német nyelv mellett kötelezően választható jelleggel lehetőség nyílt az angol, a francia és az olasz nyelvet tanítani.

Tanulmányomban körbejárom a törvény keletkezését, a trianoni békeszerződés utáni Magyarország viszonyait és kapcsolatát Olaszországgal, különös tekintettel a kulturális kapcsolatokra, és bemutatom az olasz nyelv oktatásának bevezetését kísérő első lépéseket. A tanulmányban támaszkodom gróf Klebelsberg Kunó írásaira, beszédeire.³ Nem célom az, hogy a két ország közötti politikai közeledést és szövetségi viszonyt részletesen bemutassam. Arra töreksem, hogy a források segítségével rávilágítsak az oktatáspolitikai törekvésekre és azon belül egészen pontosan az olasz nyelv oktatásának bevezetését kísérő eseményekre.

Az 1924. évi XI. törvény a középiskoláról és a modern nyelvek oktatása

Az első világháborút lezáró békeszerződéseket követő években Magyarországnak égető szüksége volt egy olyan iskolarendszerre, mely a modern kor hajnalán felkészíti a fiatalokat az újabb kihívásokra, válaszokat talál a világégést követő évek traumájára, és olyan oktatási és képzési rendszert kínál, mely felkészíti a diákokat a felsőfokú tanulmányokra, megfelel a

Horváth Zoltán: Az olasz nyelvtanítás elindítására tett lépések az 1920-as években Magyarországon

szülők igényeinek, de a diákoknak is megadja a választás lehetőségét az intézménytípusok között. A számos reform között kiemelt szerepet foglalt el az 1924. évi XI. törvény a középiskolákról.

Klebelsberg Kunó gróf, vallás- és közoktatásügyi miniszter 1924. március 26-án, a magyar nemzetgyűlésben elhangzott beszéde⁴ összefoglalta a törvényben alkalmazott legfontosabb alapelveket, melyek a reformfolyamatot vezérelték. Történelmi áttekintést adott, módszertani, metodikai javaslatokkal látta el az átalakuló magyar oktatási rendszert és magyarázta a struktúrájában és kínálatában is átalakítandó hazai középiskolai rendszert. A törvényjavaslat elkészítését nemcsak a magyarországi történelmi helyzet és az ország igényei vezérelték, de a törvénytervezet elkészítése során figyelembe vették „*a modern pedagógia vívmányait*”⁵ is. Elképzelése szerint az országnak olyan középiskolára van szüksége, mely átmenetet képez a népiskola és a főiskola között, lehetőséget ad a humán- és reáltudományok, valamint a német nyelv mellett további modern nyelvek oktatására, minőségi tudást és minőségi oktatást kínál a diákoknak.

Ezen a ponton nem térek ki részletesen az egységes vagy differenciált középiskola problémájára. Témánk szempontjából a lényeges lépés a korábban már működő reáliskola és gimnázium mellett létrehozott új iskolatípus a reálgimnázium volt. A javaslat szerint tehát „*a 106 középiskolából mintegy 20 meg fog maradni humanisztikus gimnáziumnak, 71 átalakul reálgimnáziummá és 15 lesz a reáliskolák száma. Méltóztatnak tehát látni, a reálgimnázium lesz a magyar középiskoláknak túlnyomó része, körülbelül kétharmada.*”⁶

Klebelsberg felfogása szerint „*új helyzetünkben a modern nyelvek tanítása parancsoló szükség*”.⁷ Nemcsak a diplomatáknak van szükségük a modern nyelvekre, de az üzleti élet szereplőinek, a kereskedőknek, tudósainknak is, hogy a nemzetközi életbe be tudjanak kapcsolódni és „*benne kell maradnunk abban a kulturális közösségben a Nyugattal, amelybe Szent István bekapcsolt bennünket, és amelyet a modern nyelvek ismerete nélkül semmi esetre sem érhetünk el*”.⁸ Határozottan kiáll az oktatás minőségének javítása mellett, amikor arról szól, „*hogy a szükséges tárgyak tanítását kell megjavítani*”.⁹

A miniszteri beszéd arról is szól, hogy mi a modern nyelvek tanításának célja. A nyelvtanítás nem csak a grammatikát oktatja, és a nyelvkészséget fejleszti, hanem a „*a nyelvoktatás révén behatolunk az illető nyelvek irodalmába is, és ez az, amit a reálgimnáziumban elmekepző céllal a humanisztikus oktatás helyébe akarunk állítani, azt akarjuk, hogy a modern művelődés a modern nyelvek és irodalmak révén elsajátítható legyen*”.¹⁰ A gondolat előrevetíti a ma oly sokat emlegetett interkulturális kompetencia fontosságát, de módszertani, nyelvpedagógiai szempontból is fontos témákat érintett a beszéd.

A törvényjavaslat alaposan megindokolja a három nyugati nyelv választását. A német természetesen már korábban is a tanterv része volt, és ezt nem szeretne volna elvetni az új törvény sem.¹¹ Az angol, a francia és az olasz nyelvek bevezetése indokaként azt említi Klebelsberg, hogy azok világnyelvként működnek, és az irodalmuk alkalmas „*az elmének arra az élesítésére, amely tulajdonképpen a főiskolai oktatás előkészítése*”.¹²

A modern nyelvek szerepe az új törvényben

A középiskolai törvény¹³ 1.§-a említi, hogy a reáliskola feladata a modern nyelvek és irodalmak, valamint a mennyiségtan és a természettudományok oktatása, a reálgimnázium feladata pedig főként a latin nyelv és a modern nyelvek oktatása. A további szakaszokban a 3-4.§-ban jelenik meg a tantárgyi felsorolásokban az angol, a francia és az olasz nyelv.

A törvény 6. §-a foglalkozik az élő idegen nyelvek megválasztásának módjával. Érdekes megfigyelni a törvénytövege szóhasználatát is. Míg a 3-4. §-ban „*modern nyelvek*” terminust használ, melyet Klebelsberg is különböző megnyilvánulásaiban is megtalálunk a törvénnyel kapcsolatban, addig a 6. § az „*élő idegen nyelv*” terminológiát találjuk. Ez magyarázható azzal, hogy a nyelvi kérdés kapcsán hosszas vita volt arról, hogy milyen helyet biztosítsanak a latin nyelv tanításának és milyen szerepet szánjanak a görög nyelvnek az új középiskolai rendszerben. Ez a szakasz, hivatkozva a korábban említettekre, kiemeli, hogy az angol, francia, olasz nyelvek egyike lehet a tanítás rendes tárgya a reálgimnáziumokban és a reáliskolákban. „*Hogy közülök melyik taníttassék, azt az állami és királyi katolikus, valamint a törvényhatósági, községi, társulati és magán középiskolákra nézve a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter, a többi intézetekre nézve pedig az illetékes hatóság állapítja meg.*”¹⁴ Ezzel a döntéssel az oktatási kormányzat a fenntartóra bízta a tanítandó nyelv kiválasztását, hiszen az adott lehetőségekhez mérten tudták csak biztosítani a megfelelő szakos tanárt. Amikor a nemzetgyűlésben a törvényjavaslat vitája zajlott, számos más kritika mellett a modern nyelvet magas szinten oktatni képes tanárok hiánya is felmerült. Erre a kritikára Klebelsberg az 1924. április 8-án tartott záróbeszédében adott választ.¹⁵ Ezek szerint szükség lesz „*továbbképző tanfolyamokra a modern nyelveknél*”,¹⁶ és megemlítette a tárgyalásokat arra nézve, hogy az új középiskolai rendszer működéséhez kellő számú angolul, franciául és olaszul tudó tanár álljon rendelkezésre. Beszédében biztosította a képviselőket, hogy „*az illető külállamok ilyeneknek rendelkezésre bocsátását kilátásba helyezték*”.¹⁷ Az idegennyelvszakos tanárok hiányával kapcsolatban válaszában azt is megemlíti a miniszter, hogy a különböző szerzetesrendek szintén támogatják a modern nyelvek bevezetésének koncepcióját. A meglévő gimnáziumokban párhuzamos osztályokat fognak létrehozni, melyek követik a reálgimnáziumok koncepcióját; a szerzetesrendek nemzetközi kapcsolatainak köszönhetően az adott idegen nyelvet magas szinten beszélő nyelvtanárokkal fogják megoldani a nyelvtanítást, „*akik sokkal nagyobb sikerrel fogják az ifjakat oktatni, mint az a magyar ifjú, aki csak a főiskolán készül elő egy külföldi nyelv tanítására*”.¹⁸ A tanárhiány leküzdésére ezen kívül a tanárképzés szintjén keresi a lehetőségeket Klebelsberg, javasolja, hogy a nyelvszakos tanárok két szakot válasszanak a felsőfokú tanulmányaik során, így rövid időn belül több modern nyelv tanítására alkalmas pedagógusa lesz a középiskoláknak.¹⁹

Az új törvény bevezetésének indoklása és magyarázata jelenik meg a Nemzeti Újság 1924. augusztus 23–24-i számában, ahol a miniszter részletesen foglalkozik a modern nyelvek bevezetésének koncepciójával. Kiáll a magyar reálgimnázium mellett, melynek az a célja, hogy egy önálló, új iskolatípusa legyen a magyar oktatási rendszernek, „*mely a tanítás gerincévé a magyaron kívül két európai nyelvnek és irodalomnak oktatását teszi.*”²⁰ Megfogalmazza, hogy nyelvünk elszigeteltsége okán „*két modern nyelvnek megtanulása tehát miránk még sokkal nagyobb fontossággal bír*”.²¹ A miniszter említést tesz a három új modern nyelvről és a német nyelvről, melyet most kulturális és gazdasági érdekeink miatt kell tanítani a magyar iskolákban.

Az olasz- magyar kulturális együttműködés az 1920-as években

A kormányzati akarat és az 1924. évi törvény megszületésével egyidőben egyre szorosabb lett a politikai közeledés a háborús sebeiből éledező magyar kormány és a Benito Mussolini vezette olasz állam között.²² Ugyan az együttműködés csúcса az 1927. április 5-én 10 évre aláírt barátsági szerződés volt, a közeledés első lépéseit a kulturális együttműködés erősödése jelentette. Az első konkrét gesztus a magyar fél irányába Olaszország irányából érkezett, hiszen Mussolini törekedett arra, hogy a magyar politikai elitet és értelmiséget meggyőzze arról, hogy Olaszországban értékes pártfogóra és szövetségesre talál. A közeledés első lépéseként Olaszország Ercole Durini di Monza követ közbenjárására visszaszolgáltattott két Mátyás király korabeli kódexet a modenai könyvtárból. Ezt követően került sor Klebelsberg utazására Rómába 1927 márciusában. A kétéhetes utazás a hivatalos programokon túl kirándulásokat, esti programokat is tartalmazott.²³ A látogatás egyértelmű célja a Bethlen-Mussolini találkozó előkészítése volt, de témám, az olasz nyelv tanításának bevezetése és támogatása szempontjából is fontos eredményeket hozott.

Klebelsberg Kunó beszéde Rómában

Gróf Klebelsberg Kunó kultuszminiszter 1927. március 16-án tartott beszédet Rómában. A beszéd helyszínéül a főváros egyik legimpozánsabb előadótermét választották, a mai Università degli Studi di Roma la Sapienza egyetem aulájában. A magyar minisztert a római egyetem díszdoktorává választották és olasz nyelven *La cooperazione intellettuale tra l'Italia e l'Ungheria* (A Olaszország és Magyarország közötti intellektuális kapcsolatok) címmel beszédet mondott a magyar–olasz kulturális kapcsolatokról.²⁴ Klebelsberg felidézte a magyar és olasz nép legfontosabb kulturális, történelmi találkozási pontjait és méltatta az olaszokat a tekintetben, hogy soha nem érdekből osztották meg azt a kulturális tőkét, mely a félszigeten felhalmozódott. Bejelentette, hogy a Fraknoi Vilmos által alapított Római Magyar Történelmi Intézet helyére egy római Collegium Hungaricumot szeretne létrehozni. A beszéd fontos része volt azonban az olasz nyelv kérdése Magyarországon. Felidézte a magyar nemzetgyűlés által megszavazott oktatási törvényeket, melyek rendelkeznek „*az olasz nyelvnek és irodalomnak kötelező tantárgyként való bevezetéséről] a magyar középiskola tantervébe.*”²⁵ Beszámolt arról is, hogy az olasz nyelv bevezetése újdonság az európai államok között, ugyanakkor a nevelési és oktatási célokon kívül ebben a beszédben egy újabb érvet is felhoz: „...*meg kell állapítanom, hogy az olasz kultúra voltaképpen az újkor alapművelődése, melynek beható ismerete nélkül az újkor civilizációját meg sem lehet érteni. [...] A meggyőződés az, hogy az olasz nyelv és művelődés beható oktatása nélkül a magyar középiskola az újkori művelődés fejlődésének igazi képét nem adhatná.*”²⁶ Ezt az állítást mélyreható elemzéssel bizonyítja Klebelsberg, mely művelődéstörténelmi áttekintés nemcsak az olasz gondolkodók, irodalmárok, filozófusok és kiemelkedő politikusok, történelmi személyiségek bemutatására korlátozódik, hanem megjelennek az olasz-magyar szellemi kapcsolatok is. A szellemtörténelmi áttekintés után az olasz nyelv aktuális magyarországi helyzetéről tájékoztatta a hallgatóságot. Itt is előkerül a tanárihiány kérdése és a szándék, hogy az olasz nyelv magas szintű elsajátítása céljából ösztöndíjas fiatalok érkeznek majd Rómába. Klebelsberg beszámolt arról is, hogy megtörtént a pesti és pécsi olasz szakos egyetemi katedra megalapítása, elkezdődött az olasz szakos tanárok képzése, és hogy az átmeneti tanárihiány kezelésében az olasz követ, Ercole Durini di Monza segített az induló

Horváth Zoltán: Az olasz nyelvtanítás elindítására tett lépések az 1920-as években Magyarországon

új magyar középiskolákba nyelvtanárokat küldeni. Az elszántságról tesz tanúbizonyságot a következő mondat is: *„Ekként rendszeresen biztosítva van az, hogy az olasz nyelv oktatása ne maradjon a magyar tantervek papírján írott malaszt, hanem az Olaszországban képzett középiskolai tanárok révén menjen át az életbe.”*²⁷ A római beszéd kitér az ifjú értelmiség számára tervezett ösztöndíjakra is, záróként megemlíti a római Collegium Hungaricum alapítását, mely kézzel fogható bizonyítéka a magyar szándéknak, miszerint az olasz és magyar szellem együttműködéséről nem csak beszélnek a politikusok, hanem cselekednek is.²⁸

A Rómában elhangzott beszéd egyik alapköve lett a magyar törekvéseknek az olasz nyelv bevezetésével kapcsolatban. Immár nemcsak a magyar oktatási rendszer reformja, de azok a nemzetközi kapcsolatok is készen álltak, melyek segítették a további években az olasz nyelv magyarországi oktatását.

Klebelsberg Kunó így foglalta össze Rómában elért eredményeit Az Est tudósítójának, Balla Ignácnak nyilatkozva: *„Olaszországban a magyar ügynek igaz barátaira találhattam és a magyar–olasz szellemi együttműködés további nagy akciójában sikerült a legegészségesebb alapokat lefektetnem. Mussolini kormánya részéről a legnagyobb előzékenységet tapasztalhattam minden téren.”*²⁹

Az olasz nyelvoktatás bevezetését kísérő tényezők

Az 1920-ban létrejött Korvin Mátyás Magyar-Olasz Egyesület szerepét sem szabad figyelmen kívül hagynunk. A szervezet alapszabályában tevékenysége fő céljának a két ország közötti kulturális, tudományos kapcsolatok fejlesztését jelölte meg, különös tekintettel a nyelvi képzésre.³⁰ Az egyesület alapító elnöke Berzeviczy Antal történész lett, aki 1905-től a Magyar Tudományos Akadémia elnöki tisztségét is betöltötte és mindkét kormány támogatását élvezte. Az új testület valóban aktív munkája a tudományos együttműködésre koncentrálódott, működésével nagyon komoly lépéseket tett az olasz kultúra magyarországi terjesztésében,³¹ de a beszámolók nem utalnak a magyarországi olasztanítás fejlesztésére tett lépésekre. 1923-ban Berzeviczy Albert személyesen jelentette be a Magyar Történelmi Intézet megnyitását Rómában azzal a céllal, hogy támogassa a magyar tudományos élet művelőit és jelenlétüket az Örök Városban. Az első ösztöndíjasok 1924 februárjában érkeztek Rómába. A magyar kormány azonban az 1923-ban újból megnyitott Római Magyar Történelmi Intézet mellett már 1925-ben egy másik létesítmény létrehozását is tervbe vette.³² Klebelsberg egy beszédében a gimnáziumi olasz nyelvtanárok magasabb szintű képzésére itáliai ösztöndíjak adományozását szorgalmazta.³³

Az olasz nyelvet érintő döntések között kiemelkedő jelentőséggel bír az 1927. évi XIII. törvénycikk 3.§-a, mely rendelkezett az Országos Ösztöndíjtanács felállításáról.³⁴ Célja a magyar tudós-, művész- és szakemberképzés egységes és tervszerű irányítása, illetve a magyar hallgatók és kutatók külföldi magyar intézményekbe történő tanulmányútra küldése volt. A tanács három alelnöke közül az egyik Berzeviczy Albert (1927–1933) a Korvin egyesület elnöke lett. A minden év januárjában közzétett kiírás szerint az ösztöndíjtanács külföldi ösztöndíjaira a 35, kivételes esetben a 40 évesnél fiatalabb kutatók, művészek és állami tisztviselők, illetve a főiskolák és az egyetemek elsősorban nyelvszakos hallgatói jelentkezhettek. A magyar állam az 1923/24-es tanévtől 1934/35-es tanévig összesen 1557

Horváth Zoltán: Az olasz nyelvtanítás elindítására tett lépések az 1920-as években Magyarországon

ösztöndíjat adományozott, a legtöbbet Bécsbe (371 fő), Németországba (296 fő), Franciaországba (244 fő) és Olaszországba (216 fő).

Az ösztöndíjnál talán még fontosabb intézkedést is tartalmazott a 1927. évi XIII. törvénycikk 2.§-a, mely lehetőséget adott arra, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter az 1927/28. évi keret terhére, magyar intézet létesítésére ingatlant vásároljon Rómában. Klebelsberg Kunonak Mussolini személyes közbenjárására 1927. szeptember 12-én sikerült a Római Magyar Akadémiának napjainkban is otthont adó Palazzo Falconierit megszereznie. Ezzel az ingatlanvásárlással sikerült biztosítani a magyar hallgatók, nyelvtanárok, tudós emberek és művészek képzését, továbbképzését és a kutatásokhoz szükséges infrastruktúrát a Tevere partján, Róma szívében.³⁵

Összefoglalás

Klebelsberg kultúrfőlény-elméletének lényege, hogy az egyes nemzetek állandó versenyben állnak egymással, amelynek során a nemzetek kulturális színvonala döntő tényező. Az oktatás, a tudás támogatásával a magyarságnak meg kell őrizni azt az előkelő helyet, amelyet a közép-kelet-európai térség nemzetei között kulturális téren birtokolt. A tanulmányban bemutatott események, az 1920-as években tett törekvések az olasz nyelv oktatására, az olasz kultúra terjesztésére, továbbá az olaszországi ösztöndíjak biztosítása kétségtelenül támogatták a középiskolai reform törekvéseit, megfelelő keretet adtak a magyarországi idegennyelv-oktatás fejlesztéséhez. Ugyan a politikai események miatt, valamint a Klebelsberg miniszterségét követő Hóman Bálint vezette oktatáspolitikai változtatásai eredményeként a differenciált középiskolai hálózat csak 1934-ig maradt fenn hazánkban, a Klebelsberg-féle nyelvpolitika örökségét a magyar italianisztika a mai napig őrzi és érzi. Az ország egész területén működnek az olasz nyelvet magas szinten oktató intézmények, hazánkban négy tudományegyetemen működik önálló olasz nyelv és irodalom tanszék, magas szinten működik a tehetséggondozás az olasz nyelvet tanuló diákok között, két tanítási nyelvű gimnáziumok működnek és a budapesti Olasz Intézet és a Római Magyar Akadémia, valamint a két ország kormánya a mai napig támogatja a magyarországi olaszoktatást.

IRODALOM

- 1924. évi XI. törvénycikk a középiskoláról.
<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92400011.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D39> (Letöltés: 2022. jan. 8.)
- 1927. évi XIII. törvénycikk a külföldi magyar intézetekről és a magas műveltség célját szolgáló ösztöndíjakról.
<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92700013.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D40> (Letöltés: 2022. jan. 8.)

Horváth Zoltán: Az olasz nyelvtanítás elindítására tett lépések az 1920-as években Magyarországon

- A magyar középiskolai reform (1927b). In: *Gróf Klebelsberg Kunó beszédei, cikkei és törvényjavaslatai*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 410-457.
- A magyar kultúrpolitika jelen feladatai (1927c). In: *Gróf Klebelsberg Kunó beszédei, cikkei és törvényjavaslatai*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 537-555.
- Beszélgetés Milánóban gróf Klebelsberg Kunóval. *Az Est*. 1927. 18. évf. 76. sz. április 3. 2.
https://adt.arcanum.com/hu/view/AzEst_1927_04/?pg=34&layout=r (Letöltés: 2022. jan. 8.)
- Bollettino della Società Mattia Corvino. *Corvina*. Tipografia Franklin, Budapest, 1924. 115–119.
http://epa.oszk.hu/02500/02510/00001/pdf/EPA02510_corvina_1921_01_115-128.pdf (Letöltés: 2022. jan. 8.)
- Discorso pronunciato da S. E. conte Kelebensberg Cuno (1927): *La cooperazione intellettuale tra l'Italia e l'Ungheria*. Tipografia Franklin, Budapest:
http://misc.bibl.u-szeged.hu/57839/1/xb_145844.pdf (Letöltés: 2022. jan. 8.)
- DRABAN CZ M. Róbert (2000). Egy európai magyar kultúrpolitikus. Gondolatok Klebelsberg Kunóról. *Új Pedagógiai Szemle*, 50. évf. 7-8. sz. 195-199.
<https://epa.oszk.hu/00000/00035/00040/2000-07-mk-Drabancz-Egy.html> (Letöltés: 2022. jan. 8.)
- FARKIS Tímea (2021). *Az olasz nyelv és irodalom oktatásának koncepciója a XVII-XVIII. századi magyar főúri családok nevelésében*. Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete, Kőszeg.
- Gróf Klebelsberg Kunó beszéde a római egyetem aulájában 1926. március 16-án (1927a). In: *Gróf Klebelsberg Kunó beszédei, cikkei és törvényjavaslatai*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 233-252.
- HAMERLI Petra (2018). *Magyar-olasz kapcsolatok és regionális hatásai*. Doktori disszertáció, Pécsi Tudományegyetem, Pécs.
- JÓZSA, Judit (2001). Adalékok a magyarországi olaszoktatás történetéhez. *Acta Paedagogica*, 1. évf. 1. sz. 31-34.
- KENDEH-KIRCHKNOPFNÉ FARKIS Tímea (2020). Az olasz nyelvkönyvek elemzése a fordítási feladatok tükrében, történeti kitekintéssel. *Tudásmenedzsment*, 21. évf. 1-2. sz. 194-209.
KLEBELSBERG Kuno (1924): Az új iskola. *Nemzeti Újság*, 6. évf. 173. sz. aug. 23. 1-2.
- ORMOS, Mária (1992): Italia e Ungheria tra le guerre mondiali, 1918–1943. *Il Veltrò*, 36., 5-6., 133–143.
- PELLE S Tamás (2006). *A magyar-olasz két tanítási nyelvű oktatás*. Pécsi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskola, Pécs.
- SZLAVIKOV SZKY Beáta (2009). *Fejezetek az olasz-magyar kulturális kapcsolatokról 1880-1945 között*. Doktori disszertáció. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest.
- WALCZ, Amarylisz (1999): A Római Magyar Akadémia történetéhez. *Külpolitika*, 5. évf. 3-4. sz. 461-480.

Horváth Zoltán: Az olasz nyelvitanítás elindítására tett lépések az 1920-as években Magyarországon

JEGYZETEK

- ¹ ORMOS, Mária (1992): Italia e Ungheria tra le guerre mondiali, 1918–1943. *Il Veltro*, 36., 5-6., 133–143.; KENDEH-KIRCHKNOPFNÉ FARKIS Tímea (2020). Az olasz nyelvkönyvek elemzése a fordítási feladatok tükrében, történeti kitekintéssel. *Tudásmenedzsment*, 21. évf. 1-2. sz., 194-209.
- ² FARKIS Tímea (2021). *Az olasz nyelv és irodalom oktatásának koncepciója a XVII-XVIII. századi magyar főúri családok nevelésében*. Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete, Kőszeg.
- ³ Gróf Klebelsberg Kunó beszéde a római egyetem aulájában 1926. március 16-án. (1927a). In: *Gróf Klebelsberg Kunó beszédei, cikkei és törvényjavaslatai*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 233-252.; A magyar középiskolai reform. (1927b). In: *Gróf Klebelsberg Kunó beszédei, cikkei és törvényjavaslatai*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 410-457. A magyar kultúrpolitika jelen feladatai. (1927c). In: *Gróf Klebelsberg Kunó beszédei, cikkei és törvényjavaslatai*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 537-555.
- ⁴ KLEBELSBERG (1927b) 410-457.
- ⁵ KLEBELSBERG (1927b) 431.
- ⁶ KLEBELSBERG (1927b) 426.
- ⁷ KLEBELSBERG (1927b) 427.
- ⁸ KLEBELSBERG (1927b) 427.
- ⁹ KLEBELSBERG (1927b) 427.
- ¹⁰ KLEBELSBERG (1927b) 427.
- ¹¹ „A németet természetesen meg kell tartanunk a kötelező tantárgyak között azután is, hogy a kapcsolat felbomlott, amelyben Ausztriával voltunk. Nem valami politikai előszeretetből, hanem a szomszédságnál, a geográfiai helyzetnél fogva kell megtartanunk, mert végre is a nagy német nép az a nemzet, amellyel közvetlen geográfiai szomszédságban vagyunk.” Klebelsberg (1927a) 427-428.
- ¹² KLEBELSBERG (1927b) 428.
- ¹³ 1924. évi XI. törvénycikk a középiskoláról:
<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92400011.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D39>
(Letöltés: 2022. márc. 18.)
- ¹⁴ 1924. évi XI. törvénycikk a középiskoláról 6.§
- ¹⁵ KLEBELSBERG (1927b) 432-450.
- ¹⁶ KLEBELSBERG (1927b) 437.
- ¹⁷ KLEBELSBERG (1927b) 437.
- ¹⁸ KLEBELSBERG (1927b) 441.
- ¹⁹ KLEBELSBERG (1927b) 445.
- ²⁰ KLEBELSBERG Kuno (1924): Az új iskola. *Nemzeti Újság*, 6. évf. 173. sz. aug. 23. 1-2. és KLEBELSBERG (1927b) 452.
- ²¹ KLEBELSBERG Kuno (1924): Az új iskola. *Nemzeti Újság*, 6. évf. 173. sz. aug. 23. 1-2. és KLEBELSBERG (1927b) 452.
- ²² A kapcsolatok építését maga Mussolini kezdeményezte, aki 1926. október 23-án a római magyar követen keresztül üzenté meg, hogy szívesen kötne Magyarországgal politikai szerződést. SZLAVIKOVSKY Beáta (2009). *Fejezetek az olasz-magyar kulturális kapcsolatokról 1880-1945 között*. Doktori disszertáció. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 68-69.
- ²³ HAMERLI Petra (2018). *Magyar-olasz kapcsolatok és regionális hatásai*. Doktori disszertáció. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 66-72.
- ²⁴ KLEBELSBERG (1927a) 233-252. A beszéd olaszul is megjelent nyomtatott kiadásban *Discorso pronunciato da S. E. conte Kelebensberg Cuno (1927): La cooperazione intellettuale tra l'Italia e l'Ungheria*. Tipografia Franklin, Budapest:
http://misc.bibl.u-szeged.hu/57839/1/xb_145844.pdf (Letöltés: 2022. jan. 8.)
- ²⁵ KLEBELSBERG (1927a) 238. (Kiemelt szövegrész.)
- ²⁶ KLEBELSBERG (1927a) 240. (Kiemelt szövegrész.)
- ²⁷ KLEBELSBERG (1927a) 250.
- ²⁸ „Önöknél most oly közszellem van, hogy a szóval nem érik be, alkotásokat követelnek. Alkalmazkodva e szellemhez, nem is azért jöttem körükbe, hogy a magyar-olasz szellemi együttműködésről csupán beszéljek, hanem azért, hogy a Collegium Hungaricum alapítása révén ez eszmény megvalósítása érdekében cselekedjem. E műhöz kérem jóakarataikat, kérem erkölcsi támogatásukat.” (KLEBELSBERG /1927a/ 252.)
- ²⁹ Beszélgetés Milánóban gróf Klebelsberg Kunoval. *Az Est*. 1927. 18. évf. 76. sz. április 3. 2.:
https://adt.arcanum.com/hu/view/AzEst_1927_04/?pg=34&layout=r (Letöltés: 2022. jan. 8.)
- ³⁰ Bollettino della Società „Mattia Corvino”. In: *Corvina*, Tipografia Franklin, Budapest, 115–119.
http://epa.oszk.hu/02500/02510/00001/pdf/EPA02510_corvina_1921_01_115-128.pdf (Letöltés: 2022. jan. 8.)
- ³¹ SZLAVIKOVSKY (2009) 72-83.
- ³² SZLAVIKOVSKY (2009) 98.
- ³³ KLEBELSBERG (1927c) 553.
- ³⁴ A külföldi magyar intézetekről és a magas műveltség célját szolgáló ösztöndíjakról:

Horváth Zoltán: Az olasz nyelvtanítás elindítására tett lépések az 1920-as években Magyarországon

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92700013.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D40>
(Letöltés: 2022. márc. 18.)

³⁵ A Római Magyar Akadémia megvásárlásával kapcsolatban ld. WALCZ, Amarylisz (1999): A Római Magyar Akadémia történetéhez. *Külpolitika*, 5. évf. 3-4. sz. 461-480.